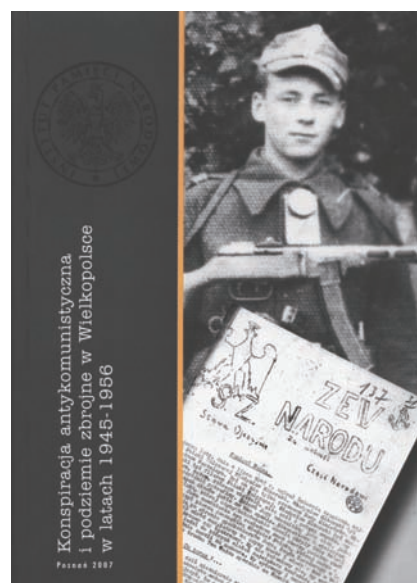




# NIEZŁOMNI

12 maja 1948 r. w kazamatkach mokotowskiego więzienia w Warszawie strzałem w tył głowy zamordowani zostali płk Stanisław Kasznica i kpt. Lech Karol Neyman. Byli ostatnimi przywódcami Narodowych Sił Zbrojnych – organizacji będącej symbolem oporu wobec komunistycznego zniewalania Polski. Swoją polityczną drogę rozpoczęli w latach 30. w Wielkopolsce w tajnych strukturach Związku Akademickiego „Młodzież Wszechpolska” i Obozu Narodowo-Radykalnego. Podczas okupacji niemieckiej Kasznica i Neyman opracowali plany odzyskania przez Polskę dawnych ziem piastowskich nad Odrą i Nysą Łużycką – nie było im jednak dane planów tych urzeczywistnić. W 1945 r. nie złożyli broni, współtworząc w Poznaniu strukturę narodowego podziemia antykomunistycznego, za co przyszło im zapłacić życiem. Niedawno niezależne Sądy Rzeczypospolitej unieważniły ciężące na nich stalinowskie wyroki. Dziś przypominamy ich sylwetki.



Konspiracja antykomunistyczna i podziemie zbrojne w Wielkopolsce w latach 1945-1956  
Poznań 2007

„Konspiracja antykomunistyczna i podziemie zbrojne w Wielkopolsce w latach 1945–1956”, kompendium wiedzy o podziemiu niepodległościowym na terenie Wielkopolski, Wydawnictwo IPN Poznań 2007

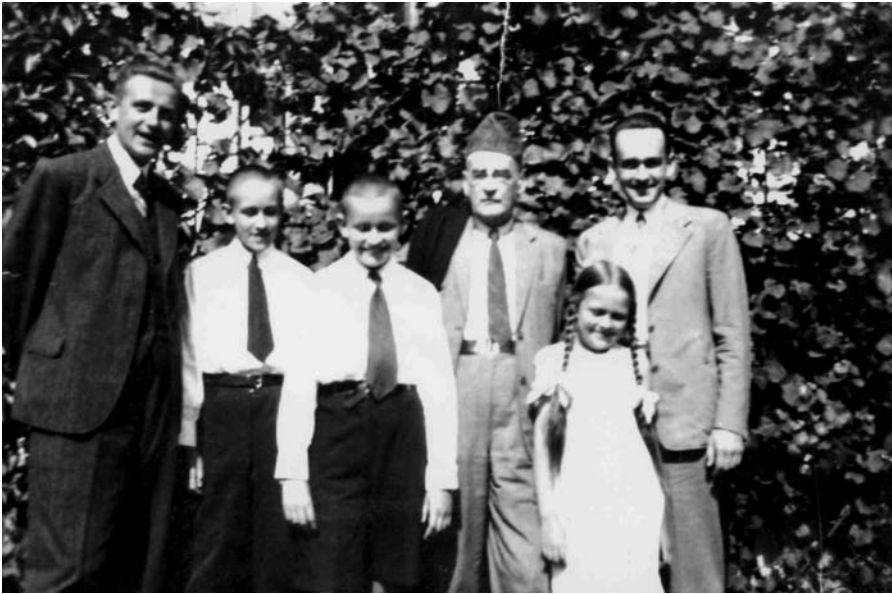
Lech Karol Neyman urodził się 7 lutego 1908 r. w Poznaniu; pięć miesięcy później – 25 lipca 1908 r. – we Lwowie na świat przyszedł Stanisław Kasznica. Obaj jako poddani państw zaborczych: pierwszy – Rzeszy Niemieckiej, drugi – Cesarstwa Austro-Węgierskiego.

Naukę w szkole gimnazjalnej rozpoczęli już w wolnej, niepodległej Polsce. Obaj w Poznaniu: Lech w Gimnazjum im. Marii Magdaleny, do którego uczęszczał w latach 1918–1926, Stanisław w Gimnazjum im. Karola Marcinkowskiego w latach 1920–1927.

W latach 1926–1933 studiowali na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego, otrzymali dyplom i ty-



Ród Neymanów. Fotografia z początku XX w.



Stanisław Kasznica (ojciec) (1874–1958), działacz Ligi Narodowej, senator RP, rektor Uniwersytetu Poznańskiego. Na fotografii z 1948 r. z dziećmi: Janem, Andrzejem, Wojciechem, Stanisławem i Eleonorą

tuł magistra prawa. W okresie studiów byli członkami: Polskiej Korporacji Akademickiej Helionia (Neyman był jej prezesem w 1933 r., Kasznica w 1938 r.), Brat-

niej Pomocy oraz Związku Akademickiego Młodzież Wszechpolska. Działali w tajnej organizacji akademickiej „Orzeł Biały” i Obozie Wielkiej Polski (OWP).



Członkowie placówki OWP z powiatu wągrowieckiego

W latach 1931–1932 Neyman służył w Szkole Podchorążych Rezerwy w Jarocinie, którą ukończył w stopniu plutonowego piechoty. Odbył praktykę w 57. Pułku Piechoty. W 1938 r. został porucznikiem. Kasznica odbył służbę wojskową w tych samych latach w Szkole Podchorążych Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim, a następnie w 7. Wielkopolskim Dywizjonie Artylerii Konnej w Poznaniu.



Ćwiczenia wojskowe w 1938 r. Pierwszy z lewej Józef Cyrankiewicz, trzeci od lewej Stanisław Kasznica

Korporacja akademicka to stowarzyszenie zrzeszające grupę studentów. „Jej celem była praca dla Polski, dla Jej wielkości i potęgi. Dobro Narodu i Państwa jest dla niego najwyższym prawem, miarą wartości i drogą wskazem postępowania” („Deklaracja ideowa”). Korporanci wyróżniali się strojem: nosili specyficzne czapki (nazywane deklami) i kolorowe szarfy na piersi (tzw. bandy), które świadczyły o ich korporacyjnej przynależności. W czasie oficjalnych uroczystości korporanci występowali w specjalnych strojach uzbrojeni w rapier. W działalności korporacyjnej wiele miejsca poświęcano podnoszeniu sprawności fizycznej, zwłaszcza nauce fechtunku, strzelania i sportów obronnych. Bardzo serio traktowano sprawy honorowe: każdy korporant miał prawo wyzwać na pojedynek osobę, która uchybiła jego godności. Przed wojną działało w Polsce ok. 150 korporacji akademickich, w zdecydowanej większości, choć nie wszystkie, związanych ideowo z Obozem Narodowym. Polska Korporacja Akademicka Helionia została założona w marcu 1923 r.

Oboz Wielkiej Polski (OWP) – organizacja polityczna Obozu Narodowego powołana podczas inauguracyjnego zjazdu 4 grudnia 1926 r. w Poznaniu z inicjatywy członków Związku Ludowo-Narodowego i przedstawicieli innych stronnictw prawicowych. Powstanie OWP miało na celu zjednoczenie prawicowych przeciwników sanacji i oddziaływanie na społeczeństwo w duchu idei narodowej. OWP stopniowo wyrósł na najsilniejszy ruch polityczny w Polsce, liczący od 250 do 300 tys. członków





Związek Akademicki Młodzież Wszechpolska – ideowo wychowawcza organizacja studencka o silnej orientacji narodowej, będąca największą organizacją akademicką w II Rzeczypospolitej. Zdjęcie ze spotkania członków MW z prezesem SN, Czesławem Meissnerem. W drugim rzędzie, siódmy od prawej Lech Neyman

CENA 10 GR.

# SZTAFETA

CODZIENNE PISMO NARODOWO - RADYKAŁNE

OPRATA POCHOTOWA CZESZCZYŃSKI WYŻAL 100



14 kwietnia 1934 r. w Warszawie powstał Obóz Narodowo-Radykalny. Jego twórcami byli przedstawiciele młodej inteligencji polskiej – średnia ich wieku nie przekraczała 40 lat, wszyscy ukończyli studia, a wielu miało stopień doktorski. Szeregi ONR licznie zasilali młodzież, zwłaszcza studenci w Warszawie i Poznaniu. Symbolem aktywności młodych ONR-owców był masowy uliczny kolportaż pisma „Sztafeta”. Po trzech miesiącach organizacja została zdelegalizowana pod fikcyjnym zarzutem udziału w zamachu na ministra Bronisława Pierackiego. Neyman i Kasznica należeli do czołowych działaczy ONR w Poznaniu. Po delegalizacji obaj działali w tajnym oddziale ONR (tzw. grupa ABC) kierowanym przez Przemysława Warmińskiego. W 1935 r. Neyman za związki z ONR był przejściowo aresztowany



Lech Neyman w Poznaniu w 1936 r.

W latach 1934–1939 Neyman był aplikantem w Oddziale Prokuratury Generalnej w Poznaniu. W okresie międzywojennym należał do działaczy sportowych poznańskiego środowiska akademickiego. Był m.in. założycielem wielosekcyjnego klubu sportowego „Huragan” w Puszczykowie k. Poznania, członkiem sekcji tenisowej AZS Poznań, działał także w Zarządzie AZS Poznań, będąc w latach 1930–1931 jego pierwszym wiceprezesem.

Kasznica po studiach podjął pracę w kancelarii adwokackiej Ignacego Weinfeldta w Warszawie, gdzie uzyskał aplikację. Następnie pracował jako radca prawny w Gnieźnie, by na początku 1939 r. powrócić do Warszawy.

Wrzesień 1939 r. radykalnie zmienił ich życie. Neyman zmobilizowany został 24 sierpnia 1939 r., objął stanowisko drugiego adiutanta dowódcy 56. Pułku Piechoty; podczas kampanii wrześniowej 1939 r. walczył w bitwie nad Bzurą. W czasie walk w Puszczy

Kampinoskiej został ciężko ranny (26 ran i odłamków). „W leśnej walce na bagnety i granaty ręczne – wspominał – zostałem ciężko ranny, pozostawiony swojemu losowi i po przeleżeniu przez przeszło dobę [...] próbowałem nawet pełen rozpaczy popełnić samobójstwo, niestety, pistolet dwa razy odmówił posłuszeństwa”. Uratowany przez polskich żołnierzy, został przewieziony do Modlina, a następnie do Legionowa; jako inwalida został zwolniony z niewoli niemieckiej.



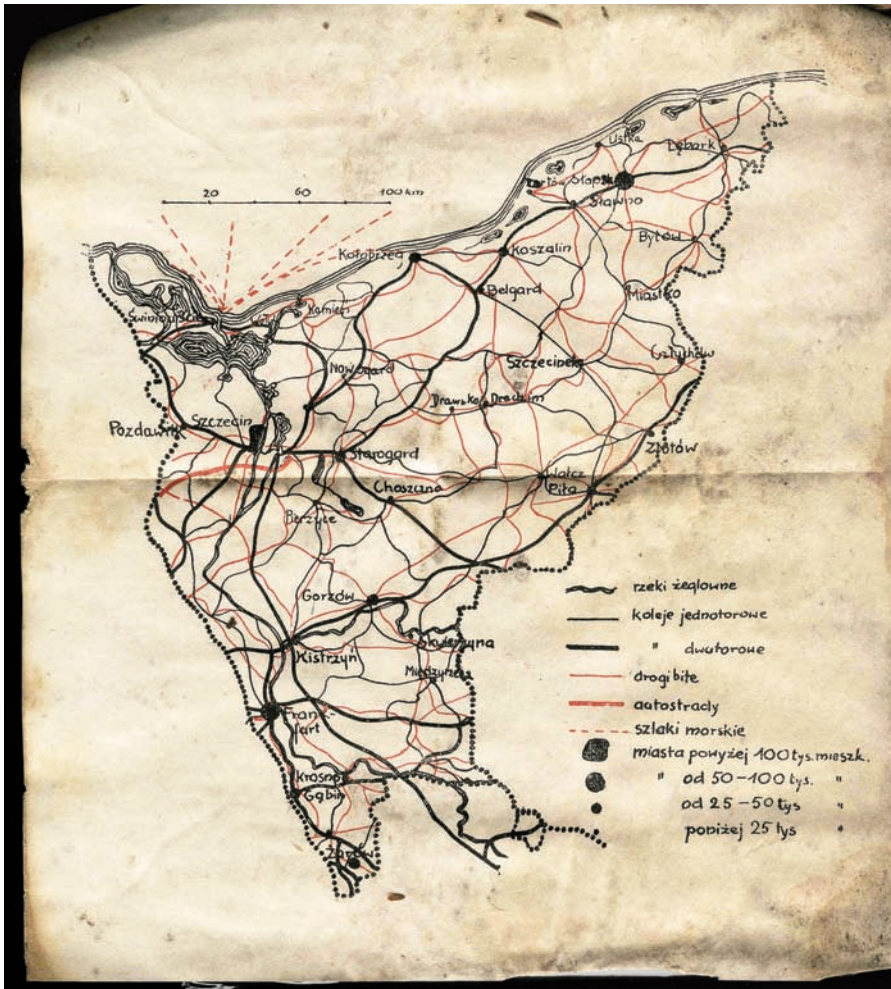
Podczas walk nad Bzurą Stanisław Kasznica został odznaczony za męstwo Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari 5 kl.

Kasznica został dowódcą I plutonu 2. baterii w 7. DAK działającej w ramach Wielkopolskiej Brygady Kawalerii. Za wyróżniające się czyny na polu bitwy został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari 5 kl.

W strukturach konspiracyjnych należeli do tajnej Organizacji Polskiej. Wraz z nią współtworzyli „Grupę Szańca”, podziemną organizację wywodzącą się z ruchu narodowo-radykalnego, Organizację Wojskową Związek Jaszczurczy i Komisariat Cywilny. Po utworzeniu NSZ obaj działali w strukturach Służby Cywilnej Narodu, która zajmowała się m.in. tworzeniem podziemnych struktur administracyjnych w okupowanym kraju oraz propagowaniem powrotu do Polski ziem zachodnich. W tym czasie Neyman opublikował konspiracyjne broszury propagujące idee powrotu ziem zachodnich – „Polska po wojnie”, „Szaniec Bolesławów”, „Likwidacja niemczyzny na ziemiach zachodnich”.

Stanisław Kasznica został szefem Administracji Ogólnej SCN. Od jesieni 1943 r. był członkiem dowództwa NSZ, od lipca 1944 r. szefem I oddziału Komendy Głównej NSZ, we wrześniu 1944 r. mianowany komendantem Okręgu VIII (Częstochowa) – po reorganizacji Okręg V NSZ. Funkcję tę pełnił do stycznia 1945 r., odwołany z dniem daniem komendanta NSZ z dniem





31 marca 1945 r. Był członkiem Rady Politycznej NSZ, Komitetu Wykonawczego Organizacji Polskiej i Komitetu Politycznego Organizacji Polskiej. Od stycznia 1945 r. do sierpnia 1945 r. był komendantem Inspektoratu Zachód NSZ. Od 1 kwietnia 1945 r. został inspektorem Okręgów: I – Pomorskiego i II – Poznańskiego oraz komendantem Okręgu Poznań NSZ. W lutym 1945 r. przybył do Poznania. W sierpniu 1945 r. wszedł w skład Rady Inspektorów. W tym miesiącu został p.o. komendanta NSZ. Od czerwca 1945 r. był szefem wywiadu OP.

Lech Neyman od września 1944 r. do stycznia 1945 r. pełnił funkcję komendanta Okręgu Krakowskiego NSZ. Od grudnia 1944 r. pełnił funkcję członka sądu oficerskiego przy dowództwie NSZ. Od lutego 1945 r. do czerwca 1945 r. był organizatorem Obszaru zachodniego NSZ, od marca do kwietnia 1945 r. – komendantem Okręgu Pomorze NSZ z siedzibą w Poznaniu. Rozpoczął planowane przez KG NSZ odtwarzanie sieci organizacyjnej NSZ na Pomorzu i przygotowania do utworzenia komendy Okręgu w Bydgoszczy. W tym samym czasie współorganizował Śląską Radę Polityczną Okręgu VII NSZ. Po przybyciu do Poznania rozpoczął wspólnie ze Stanisławem Kasznicą budowę struktury kon-



Stanisław Kasznica z żoną Regina

spiracyjnej w Wielkopolsce i na Pomorzu pod nazwą Armia Polska w Kraju Zachód oraz organizację polityczną – Obóz Narodowy oraz studencką – Pokolenie Polski Niepodległej.

Podczas dekonspiracji wojskowej struktury AP-NSZ w Poznaniu uniknęli aresztowania. Tropieni przez UB kontynuowali działalność konspiracyjną.

W pracy „Szaniec Bolesławów” czytamy m.in.: „Przyszła chwila, w której gotując się do odebrania Niemcom Kalisza i Płocka, Poznań i Gdyni, musimy także przygotować się do odebrania Szczecina i Wrocławia, Rugii i Głogowa [...] w imię elementarnej samoobrony odsuniemy najdalej i stanowczo niebezpieczeństwo ich [Niemców] powrotu na szlak margrabiów brandenburskich, na szlak rabunku, który poprzez ziemie, gdzie jesteśmy sprzed wieków, sięgnął przy użyciu naiwnych lub cynicznych uzasadnień, od Odry aż po Warszawę [...] Niemcy do Polski i na tereny, po które sięgamy jako zrabowaną nam własność, wdarli się przemocą, gwałtem i zbrodnią, a więc w złej wierze, przeto żadnych praw do pozostawania na tych polskich i słowiańskich ziemiach nie nabyli przez zasiedzenie”.

Meldunek zastępcy doradcy NKWD przy Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego Polski S.P. Dawydowa dla komisarza ludowego spraw wewnętrznych ZSRR Ł. P. Berii: 19 grudnia 1945 r.: „Właściwie nieuchwytny pozostał sztab zachodniego obszaru [NSZ], kierowany przez Kasznicę, który jest również zastępcą komendanta głównego »NSZ«”.



Lech Neyman

15 lutego 1947 r. zostali aresztowani przez funkcjonariuszy Departamentu III Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego.

Po rocznym ciężkim śledztwie, szczególnie dotkliwym dla inwalidy Lecha Neymana (osiem odłamek w kampanii wrześniowej, niedowład stopy, częściowa głuchota lewego ucha) – obaj stanęli przed sądem.

„Przed wyrokiem matka, ja i żona brata otrzymaliśmy zgodę na widzenie. Brat miał na twarzy szramy po pobiciu, podczas śledztwa” – wspominała siostra Stanisława Kasznicy, Eleonora. „Mówił, że trzymali go zimą w celi z wodą po kolana, miał wybite zęby... Pamiętam, że spytał mnie, czy przypominam sobie potężnego mężczyznę, który się działy za mną na sali sądowej i powie-





Od góry: Lech Karol Neyman; zdjęcie wykonane po aresztowaniu w siedzibie MBP w Warszawie  
poniżej: Stanisław Kasznica; zdjęcie wykonane po aresztowaniu w siedzibie MBP w Warszawie



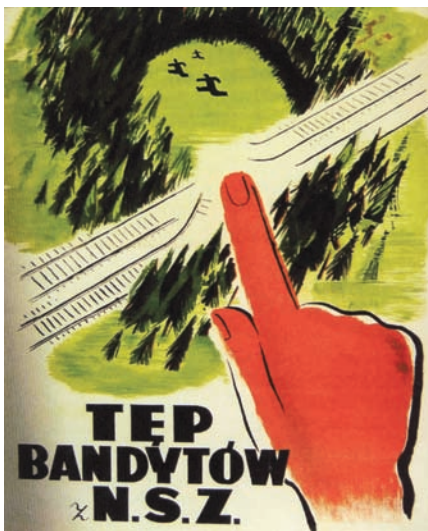
dział, że gdy na rozprawie mówił coś niezgodnego z tym, co zeznawał podczas śledztwa, to był później przez tego człowieka rozliczany – bity”.

Zostali straceni 12 maja 1948 r. w Warszawie, w więzieniu przy ul. Rakowieckiej. Miejsce pochówku pozostaje nieznane.

Dopiero w 1992 r. Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie dokonał unieważnienia wyroku śmierci Stanisława Kasznicy; 12 lat później taki sam wyrok zapadł w sprawie Lecha Karola Neymana. ■



Tablica upamiętniająca obu działaczy wmurowana w krążanku kościoła oo. Dominikanów w Poznaniu w 2004 r.



Dla komunistów Narodowe Siły Zbrojne stanowiły synonim wroga, z którym należało się bezlitośnie rozprawić fizycznie. Za swój patriotyzm i wiarę w niepodległą Polskę żołnierze NSZ płacili życiem i zdrowiem w komunistycznych więzieniach. Zadaniem komunistycznej propagandy było zohydżyć tę organizację w umysłach Polaków – do akcji tej wykorzystywano licznie ludzi sztuki: rysowników (patrz plakat z 1946 r.), malarzy, pisarzy, poetów, ludzi filmu. Do końca istnienia PRL żołnierze NSZ nie mogli liczyć na żadną formę rehabilitacji. Status kombatanatów otrzymali dopiero po 1989 r.



W Warszawie toczył się proces przeciw przywódcom zbrodniczych organizacji NSZ i OP, którzy w czasie okupacji współpracowali z gestapo, zaś po wyzwoleniu kierowali akcją terrorystyczną i pozostawali na usługach obcego wywiadu. W I-szym rzędzie od lewej: Kasznica, Paszkiewicz i Neuman. W II-gim rzędzie: Żelazowska, Salska i Jastrzębski

W dniach 11 lutego – 2 marca 1948 r. byli sądzeni przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie. „Główne »asy« tej sprawy – czytamy w notatce prasowej z 1948 r. – to rzecz jasna ludzie z »lepszego sfery«: dwóch adwokatów, jeden kupiec. Żaden z oskarżonych nie splamił swych rąk pracą fizyczną. Ale za to splamili je bratobójstwem i pieniędzmi za zdradę [...]. Ten proces wskazuje, że Polska oczyszcza się ze zgnilizny i zdrady, która przeszkadza nam w spokojnej pracy”. Dla fałszywie oskarżonych w procesie pokazowym wyrok w tej sprawie mógł być tylko jeden – kara śmierci.



# „Armia Polska” – podziemie zbrojne NSZ w Wielkopolsce

Rafał Sierchuła, IPN Poznań

**Przedwojenna Wielkopolska to teren szczególnie natężenia działalności struktur Obozu Narodowego.**

Tamtejsze oddziały Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego, Związku Ludowo Narodowego, Obozu Wielkiej Polski, Stronnictwa Narodowego należały do najliczniejszych. Ponadto Obóz Narodowy miał poważne oparcie w licznych w Wielkopolsce organizacjach społecznych, kombatanckich i oświatowych. W przededniu wybuchu II wojny światowej Okręg Poznański SN i Kaliski liczył łącznie ponad 80 tys. członków.

W okresie okupacji hitlerowskiej udział podziemia narodowego zaznaczył się w sposób bardzo widoczny. Mimo specyficznych warunków konspiracji na terytorium Polski włączonym do III Rzeszy od pierwszych chwil okupacji powstawały liczne struktury podziemia narodowego. Pojawiają się lokalne organizacje wywodzące się ze struktur Stronnictwa Narodowego, takie jak Narodowa Organizacja Bojowa w Poznaniu, Organizacja Jedności Narodowej w Kaliszu. W 1942 r. uformował się na terenie Wielkopolski Okręg Narodowej Organizacji Wojskowej, w tym samym roku utworzone zostały Narodowe Siły Zbrojne jako Okręg X NSZ. Zasadniczym fenomenem tych struktur było oparcie się ich na członkach Stronnictwa Narodowego, w przeciwieństwie do innych regionów Polski, gdzie w strukturach organizacyjnych

działali członkowie byłego Obozu Narodowo Radykalnego kierowani przez tajną strukturę – Organizację Polską.

## Organizacja Polska – konspiracja w konspiracji

Struktura ta powstała w 1934 r. i początkowo kierowała działalnością całego ONR, po rozłamie i oddzieleniu się Ruchu Narodowo-Radykalnego „Falanga” kierowała działalnością tzw. ONR ABC. Ze względu na zakres działania dzieliła się na pion (np. pion polityczny, propagandowy), te zaś na organizacje zewnętrzne. W okresie międzywojennym taką organizacją był ONR, działający początkowo jawnie, a po delegalizacji – nielegalnie. Praca organizacyjna ONR obejmowała szereg środowisk zwanych terenami: szkolny, akademicki, harcerski, adwokacki, lekarski, kupiecki, inżynierski, robotniczy.

Ze względu na stopień wtajemniczenia OP dzieliła się na poziomy. Najniższym był poziom „S”, następnym – poziom „C” (Organizacja Czarnieckiego) i wreszcie poziom „Z” (Zakon Narodowy). Kierownictwo całej organizacji spoczywało w rękach Komitetu Politycznego, zwanego także poziomem „A”, kierowanego przez corocznie wybierany trzyosobowy zarząd. Do Organizacji Polskiej przyjmowano ludzi, którzy zasłużyli się w organizacjach zewnętrznych. Wymagane było obywatelstwo polskie oraz wysoki poziom moralny w życiu prywatnym. Za ujawnienie istnienia organizacji przewidywano karę śmierci nawet po latach. Sprawy te

normował statut Organizacji Polskiej. W okresie okupacji polityczną emanacją OP była Grupa „Szańca” (od przechwyconego przez ONR z rąk SN pisma „Szaniec”). OP utworzyła następujące struktury zewnętrzne: Organizację Wojskową Związek Jaszczurczy, organizację polityczną Komisarjat Cywilny, przemianowany potem na Służbę Cywilną Narodu, Młodzież Wielkiej Polski, Wiarę i Wolę, Placówkę, Załogę, Medycynę Polską.

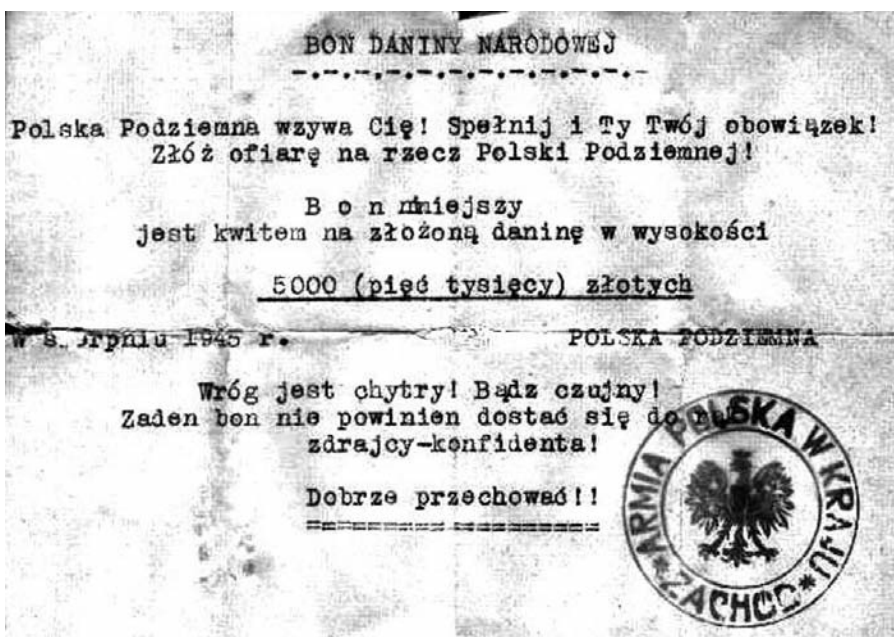
20 września 1942 r. Związek Jaszczurczy wszedł w skład NSZ. W 1944 r. w NSZ nastąpił rozłam. Część struktur związanych z OP nie podporządkowała się decyzjom o scaleniu z AK i funkcjonowała jako niezależna organizacja, używając nazwy NSZ. Kierowała nimi Rada Polityczna przy Dowództwie NSZ.

## Kierunek Wielkopolska

Na przełomie 1944 r. i 1945 r. Komenda Główna NSZ, przewidując ofensywę sowiecką i zajęcie przez Sowieców zachodniej części Polski, rozpoczęła organizację antykomunistycznych struktur na tym terenie. Do objęcia dowództwa na terenie Wielkopolski i Pomorza wyznaczono Stanisława Kasznicę i Lecha Neymana. W tym samym czasie Stanisław Kasznica „Wąsowski” nawiązał kontakty z przedstawicielem poakowskiej organizacji antykomunistycznej „Nie” mjr. Janem Kamińskim „Konarem”. Kamiński został wyznaczony przez gen. Augusta Fieldorfa, szefa struktury „Nie”, na dowódcę Obszaru Zachód „Nie” obejmującego Wielkopolskę i Pomorze. „Konar”, który równocześnie należał do Organizacji Polskiej, na swojego zastępcę wyznaczył Stanisława Kasznicę i jemu powierzył organizację Okręgu Poznań „Nie”.

Obaj wspólnie na początku lutego 1945 r. rozpoczęli tworzenie jednolitej struktury konspiracyjnej składającej się z członków AK i NSZ. Pomoc Kamińskiego okazała się bezcenna, szczególnie dlatego, iż dysponował niezbędnymi dla rozwoju organizacji zasobami finansowymi.

W tym samym czasie na terenie Poznania odbudowywana była z rozkazu gen. Leopolda Okulickiego struktura Obszaru Zachód AK i Okręgu Poznańskiego AK (rozbitego przez Niemców aresztowaniami w I kwartale 1944 r.). Działaniami tymi kierował płk Jan Szczurek-Cergowski „Sławbor”. Działalność obu struktur doprowadziła do sporów kompetencyjnych, których wynikiem było usunięcie z Wielkopolski Kamińskiego i zerwanie kontaktów struktur poakowskich z tworzoną przez Kasznicę organizacją. Dla celów kon-



Jednym ze sposobów finansowania organizacji podziemnej było zbieranie pieniędzy od ofiarodawców. Na fotografii „Bon daniny narodowej”

spiracyjnych, zamaskowania jej prawdziwej proveniencji nową formacją zbrojną nazwano „Armia Polska w Kraju Zachód”.

**Organizacja struktur podziemnych**

Stanisław Kasznica opuścił Częstochowę wraz z kilkoma współpracownikami 24 stycznia 1945 r. (W grupie tej był również Jan Kamiński, który w trakcie przemarszu odłączył się.) W tym samym czasie wyruszyła z Częstochowy druga grupa, w skład której wchodził m.in. Leszek Prorok i Maria Ciechanowicz. W początkach marca 1945 r. rozpoczęto organizację struktur Obszaru (podział kompetencyjny, awanse, pensje dla konspiratorów). Sprawy te były przedmiotem rozmów Kamińskiego i Kasznicy z przewodniczącym Komitetu Politycznego OP Bolesławem Sobocińskim. W marcu i kwietniu przyjechali do Poznania Edward Kemnitz i Lech Neyman, którzy wkrótce stali się najważniejszymi członkami struktury kierowniczej NSZ-AP. Kemnitz został mianowany komendantem Okręgu Pomorze NSZ-AP. W końcu I kwartału 1945 r. ukonstytuowała się szkieletowa obsada Obszaru i Okręgu.

Poza Kasznicą ze sztabu Obszaru NSZ-AP znani są jedynie szef sztabu – „Downarowicz” (NN), szef łączności – Leszek Prorok i szef wywiadu Franciszek Krawczykowski. Komendantem Okręgu był również Kasznica do 5 lipca 1945 r., kiedy formalnie Okręg Poznański NSZ uległ likwidacji i podporządkowaniu Okręgowi III Warszawskiemu. Z dokumentów AP wynika jednak, że Kasznica pozostawił strukturę AP na terenie Poznania, a na p.o. komendanta wyznaczył kpt. Wysockiego „Zrywa”. Szefem Wydziału I Organizacyjnego Okręgu był Prorok, Wydziału II Wywiadu, podobnie jak w przypadku Obszaru Zachód, Krawczykowski. W działalność Wydziału III Propagandy zaangażowani byli: Lech Neyman „Robert”, Prorok i Stanisław Mierzyński „Jastrzębiec”.

Umiejscowienie innych struktur na szczeblu Komendy Obszaru czy Okręgu jest, niestety, w chwili obecnej utrudnione z powodu braku dokumentacji źródłowej. W ramach struktur istniała funkcja Kapelana Okręgu, istniała również grupa AS (Akcji Specjalnej) dowodzona przez „Groma” (NN). Komendantem Okręgu Pomorskiego AP został kpt./mjr Edward Kemnitz „Szczeciński”, a po jego aresztowaniu ppor. Roman Skiba „Karol”, „Jacek”. Szefem sztabu był Roman Skiba „Karol”, „Jacek”, wywiadem kierował Henryk Maciejko „Witold Sroczyński”, „Zbigniew”, a propagandą „Aleksander Lubicz” (NN).

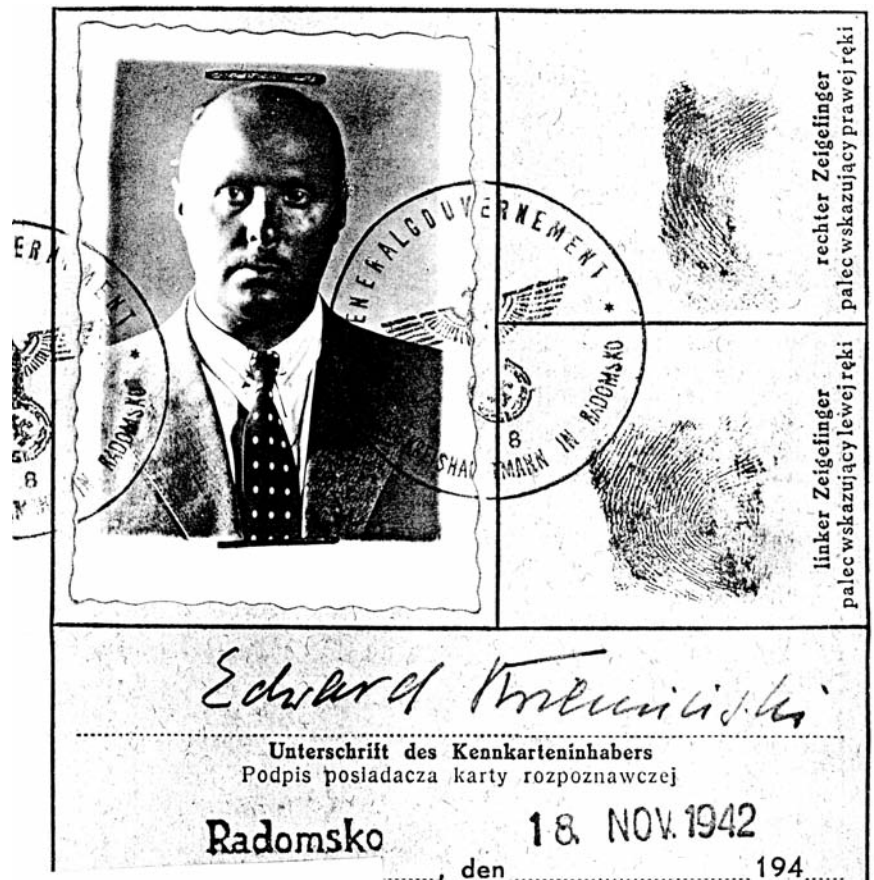
Na terenie Okręgu Poznańskiego utworzono również struktury niższe organizacyjnie – obwoły. Funkcjonowały



**Franciszek Krawczykowski (1906–1952) oficer wywiadu Komendy Głównej NSZ, zastępca szefa Wydziału Antykomunistycznego, od września 1944 r. do kwietnia 1945 r. szef II Oddziału Komendy Okręgu VIII Częstochowa NSZ. W 1945 r. szef wywiadu Okręgu Poznańskiego NSZ. Stracony w więzieniu mokotowskim**

one pod kryptonimem „folwarki”. Najbardziej znanym jest tzw. Folwark Białoźora, Obwód Poznań Miasto dowodzony przez kpt. Józefa Wysockiego „Białoźora”. Drugim z Obwodów AP był Obwód Poznań-Północ, obejmujący rejon północny województwa poznańskiego. Komendantem struktury był Zygmunt Tomaszewski „Tatar”, „Bryza”, a w jego

sztabie znaleźli się: Jan Machutta, Wacław Górecki „Łoś”, Władysław Kozakiewicz „Wolski”. Działania obwoły koncentrowały się przede wszystkim na działalności wywiadowczej. Na polecenie Kasznicy Machutta czynił starania dotarcia do działającego na terenie powiatu czarnkowskiego oddziału Edmunda Marona „Mura – Dęba”.



**Edward Marcin Kemnitz (1907–2002), działacz ONR, członek SCN i Rady Pomocy Żydom „Żegota”. W 1945 r. komendant Okręgu Pomorskiego NSZ. Kilkakrotnie więziony wyszedł na wolność w 1955 r.**





Leszek Prorok (1919–1984), prozaik, eseista, dramaturg, działacz ONR, członek SCN w 1945 r., oficer Okręgu Poznańskiego NSZ, aresztowany w 1945 r. i 1948 r.

Osobną strukturą podległą Komendzie Okręgu był pion żeński o kryptonimie „Cejlon”. Jej kierownikiem była Maria Ciechanowicz „Lala Lipińska”. W zasadniczej części była to komórka wspierająca łączność pomiędzy po-

szczególnymi strukturami i obsługę sztabu.

#### Konspiracja i dekonspiracja

Podstawową działalnością organizacji AP był przede wszystkim wywiad i pro-

paganda. Na terenie Poznańskiego Krawczykowski tworzył tzw. trójki wywiadowcze, które przekazywały mu informacje obejmujące różne dziedziny życia społecznego. Na ich podstawie sporządzał on „raporty”, które zawierały informacje dotyczące następujących kategorii: bezpieczeństwa, spraw wojskowych, spraw społeczno-politycznych, nastrojów ludności. Raporty te przekazywane Kasznicy trafiały do KG NSZ, kierownictwa OP, przekazywano je również strukturom poakowskim Obszaru Zachód.

Wydział Propagandy zajmował się organizacją kursów oświatowo-wychowawczych dla członków organizacji, kolportażem ulotek i prasy (np. „Służby Informacyjno-Wychowawczej A.P.”, „Polonii”) oraz akcjami czynnymi – zrywaniem tablic z nowymi nazwami ulic. Oddział Akcji Specjalnej zajmował się organizacją finansów AP.

Rozbicie struktury nastąpiło w sposób do dziś nieustalony w ciągu niecałych dwóch miesięcy. Funkcjonariusze WUBP aresztowali 16 czołowych osób z terenu poznańskiego. Niewykluczona zostaje możliwość działania agencji w jej strukturze. Aresztowano m.in.: Krawczykowskiego, Kemnitza, Proroka, Ciechanowicz. Proces Franciszka Krawczykowskiego i towarzyszy odbył się w dniach 18–20 października 1945 r. Aresztowań uniknęli Neyman i Kasznica. Ten ostatni w lipcu 1945 r. przeniósł się do Warszawy. W lipcu też Okręg Poznań NSZ uległ formalnej likwidacji i podporządkowaniu Okręgowi III Warszawskiemu. Z dokumentów AP wynika jednak, że Kasznica pozostawił strukturę AP na terenie Poznania, a na p.o. komendanta wyznaczył kpt. Wysockiego „Zrywa”.

Kierowana przez „Zrywa” struktura AP działała jeszcze rok, została rozformowana w maju lub czerwcu 1946 r. na polecenie Kasznicy. W lutym 1947 r. zostali aresztowani Kasznica i Neyman. W marcu 1949 r. Józef Wysocki.



Redakcja – Rafał Sierchula, Wojciech Muszyński  
Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko  
Narodowi Polskiemu  
ul. Towarowa 28, 00-839 Warszawa

Biuro Edukacji Publicznej IPN, ul. Hrubieszowska 6a, 01-209 Warszawa  
tel. 022 431 83 89

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Poznaniu, ul. Rolna 45a, 61-487 Poznań  
tel. 061 835 69 00, faks 061 835 69 56

Sprzedaż wydawnictw własnych – Gospodarstwo Pomocnicze IPN  
tel. 022 581 88 20, 022 581 88 72

Więcej informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej: [www.ipn.gov.pl](http://www.ipn.gov.pl)